

1. Ce căutăm de fapt?

„Trecutul este esențial și ineluctabil. Fără el, ne-ar lipsi identitatea; nimic nu ne-ar fi familiar, iar prezentul n-ar avea sens. Totuși, trecutul este și o sarcină grea, care paralizază inovația și obstrucționează viitorul. Cum recunoaștem și cum ne descurcăm cu această moștenire, care ne susține și ne constrânge în același timp?... trecutul a devenit din ce în ce mai mult o țară străină, distinct de prezent, și totuși în același timp din ce în ce mai manipulat de obiectivele prezentului...”

David Loventhal D., *Trecutul e o țară străină*

„Trecutul obligă, întocmai ca și *noblețea*, fiindcă este el însuși un temei de mare înălțare sufletească.”

Soveja (S. Mehedinți), *O socoteală pentru tineri*¹

Vremea este capricioasă. Din când în când, un val de căldură, de obicei neașteptată, pârjolește câmpurile, seacă izvoarele și fântânile, îl dogorește pe orășanul care așteaptă troleibuzul în stație, umple spitalele de oameni leșinați pe stradă... Din când în când, un val de frig coboară temperatura pe câmp, pe străzi, dar și în case, aduce straturi de zăpadă ce îngreunează circulația sau polei care, iarăși, umple spitalele cu oameni cu piciorul sau mâna ruptă...

De fiecare dată comentariul este același: n-a mai fost niciodată așa ceva!

Oare?

¹ *Milcovia*, 1930, revistă regională de studii, anul I, vol. I.

Ce scurtă este memoria individului, dar și a societății!²

Dacă ne străduim puțin, ne vom aduce aminte de alte veri care ne-au toropit de căldură, de secete care au îngrijorat oamenii, cu amenințarea distrugerii recoltelor, a viitoarei lipse de pâine, a creșterii prețurilor la cele mai elementare produse, de scăderea apelor râurilor și chiar a Dunării, dând la iveală resturile unei corăbii scufundate... De asemenea ne putem aduce aminte de alte ierni, când gerul și zăpada au blocat circulația, când din ziare sau, mai nou, de la televizor, am aflat de oameni găsiți degerați pe stradă sau chiar în casele lor, iar atunci când zăpada a început să se topească și eventual au început și niște ploii fără sfârșit, apele au început să crească, au ieșit din matca lor și au inundat câmpuri și case, debitele au depășit „debitele istorice” etc., etc.

În ultimii ani, institutul de specialitate ne avertizează deseori cu cod galben sau portocaliu că urmează evenimente climatice deosebite, iar mass-media se grăbește să ne transmită că ne așteaptă vremuri grele, însoțind previziunile meteorologice de consecințele posibile pentru sănătate (epidemii, accidente), pentru confortul zilnic, dar și pentru finanțele fiecăruia. Dacă mai adăugăm manevrele războinice ale unor state, atentate, terorism, o activitate solară maximă, cu consecințe în comunicații și sănătate, modificările compoziției chimice a aerului și, mai ales, schimbările climatice (o formulă mai nouă care înlocuiește formula precedentă despre „încălzirea globală” care, între timp, s-a dovedit puțin cam exagerată, cu previziunile

² Marele om de știință, Ștefan Hepites, răspunzând întrebărilor despre o posibilă schimbare a climei, face în 1898 o observație care se dovedește valabilă și după mai mult de un secol: „Impresia populară... rezultă numai din imperfecta noastră capacitate de a observa și în special din imperfecta noastră memorie. Sunt o mulțime de persoane a căror obișnuință de a cugeța este așa de mică, încât observând o vreme remarcabilă conchide numai-decât cum că s-a schimbat clima... uitând că el, omul însuși, a avut o atât de limitată experiență personală încât nu poate fi în stare să judece asupra vremii într-o țară întreagă și cu atât mai puțin asupra climei unui secol”.

sale despre verile de nesuportat, despre dispariția primăverii și a toamnei și iernile fără zăpadă) și eventual aflăm și unele proorocii despre încheierea unor cicluri terestre, conform cunoștințelor unor popoare dispărute, începem să ne convingem și noi, așa cum ne asigură ziariștii și prezentatorii de televiziune, că trăim o vreme deosebită, că acesta este un timp apocaliptic.

Atunci un gând firesc începe să ne preocupe: Chiar așa timpuri trăim? Bine, dar cum a fost viața în trecut? Cum a fost clima? Am învățat la istorie despre domnia și războaiele lui Ștefan cel Mare, despre Mircea cel Bătrân, Constantin Brâncoveanu, despre războaiele lui Napoleon, despre războaiele mondiale... Cine a învins, unde s-a încheiat pacea, câți ani a domnit un voievod, cifre, vorbe moarte, informații aride fără nici un ecou pe care, ca elevi de școală, trebuia să le învățăm pe dinafară. Dacă am mai fost siliți să învățăm câte ceva și la orele de limba română din ceea ce s-a scris și prin cronici, în acea limbă aproape neînțeleasă pentru noi, oamenii moderni al căror limbaj „a evoluat”, adică l-am împeștriat cu cuvinte noi, din alte limbi, sau inventate, formând un „argou” de grup, ca să ne exprimăm elegant, uneori de o tehnicitate fără de care nu mai putem comunica în unele domenii, spun deci, din acele cărți vechi, poate am mai aflat câte ceva din vremea de demult, lucruri pe care le-am uitat cum am ieșit pe poarta școlii.

Cum să răspunzi la întrebările despre trecut (în cazul în care ni le punem)?

Este adevărat că, în mare parte, generația tânără nu se preocupă de trecut. Și are întru câtva dreptate, căci ea este ocupată să trăiască prezentul. Prezentul acesta grăbit, în care noutățile, bune sau rele, se succed cu o viteză amețitoare...

Totuși trecutul nu poate fi negat sau ignorat.

Exista o vorbă bine cunoscută și adesea menționată, referitoare, e adevărat, în general la evenimentele istorice, vorbă aparținând eseistului și filosofului spaniol George Santayana: „Cei care uită

trecutul sunt condamnați să-l repete”, vorbă negată de unii istorici care afirmă că nimic în istorie nu se repetă, deci nu avem ce învăța și reține din trecut...

Și mai există o vorbă: „Cine controlează trecutul... controlează viitorul”, înspăimântătoare, când era vorba de Partid³, dar înțeleaptă din punctul de vedere al meteorologului cinstit. Cel puțin cât privește clima prezentă, nu o putem cunoaște, nu o putem înțelege și, mai ales, nu putem prevedea cum va evolua, dacă nu știm, cât de cât, cum s-a desfășurat ea în trecut. În trecutul geologic și, mai ales, în trecutul istoric.

Și astfel ne întoarcem în căutarea timpului trecut (și într-un fel pierdut, așa cum spunea un scriitor francez, în secolul precedent). Este foarte interesant că acest cuvânt „timp” (lat. *tempus*) are multe înțelesuri. Dicționarul enciclopedic îi dedică aproape o jumătate de pagină în care sunt cuprinse și înțelesul filosofic și cel astronomic și cel muzical și expresiile consacrate care îl cuprind. Vezi și Mihai Dinu (2002), *Chronosophia*, Editura Fundației Culturale Române, o carte despre misterul timpului, „un chip fantasmatic, derutant și evanescent, o umbră fugitivă a unei realități ea însăși impalpabilă...” (Solomon Marcus). Noi ne vom opri la două înțelesuri: timpul ca perioadă istorică („pe timpul fanarioților”) și timpul ca element meteorologic („cum e timpul la mare?”), asimilat cu vremea (slav. *vremen*) iarăși un cuvânt bogat în înțelesuri, inclusiv în cele două anterioare referitoare la timp și anume perioada istorică („ce vremuri trăim!” sau „în vremea lui Caragiale”, de exemplu) și starea meteorologică la un moment dat („e o vreme să nu lași nici un cățel afară”).

Așadar, prin căutarea timpului trecut înțelegem o întoarcere în timpul istoric (al vremurilor trecute), dar și încercarea de cunoaștere a vremii, respectiv a evenimentelor meteorologice care s-au desfășurat pe teritoriile din jurul Carpaților, din cele mai vechi... timpuri. Fără a ceda ispitei de-a face jocuri de cuvinte din aceste noțiuni,

³ George Orwell, *1984* (2012), Editura Polirom.

pe de o parte, noțiuni abstracte din pricina netrăirii și necunoașterii vremurilor care s-au scurs de la apariția omului pe pământ și, mai ales, de la consolidarea societății constituite pe aceste pământuri iar, pe de altă parte, noțiuni concrete, adică vremea resimțită permanent, atât în perioadele când de fapt n-o luăm în seamă, pentru că nu ne deranjează, ci ne creează un confort care ni se pare firesc, cât mai ales atunci când ne dă peste cap toată viața, cu frigul, sau căldura, sau ploile, sau vântul sau... vom încerca să pătrundem în... (timpul) trecut, să vedem cum a fost vremea în secolele care s-au scurs, din puținele și diversele informații care s-au păstrat.

Clima prezentă, mai mult sau mai puțin stabilă (teoretic numită temperat continentală în această parte de Europă), dar și vremea pururea schimbătoare, de la o iarnă la alta, de la iarnă la vară, sau de la o zi la alta, nu pot fi percepute în evoluția lor, lineară sau aleatorie, fără o cunoaștere sau o înțelegere a ceea ce s-a petrecut în trecut.

Să mai adăugăm câteva cuvinte aparținând lui David Loventhal, geograf, cercetător și profesor: „Răzvrătirea împotriva piedicilor moștenite și disprețul pentru tradiție au dus la situația în care ne confruntăm cu o amnezie culturală larg răspândită, iar pe de altă parte, la un cult al prezervării, la o manie pentru rădăcini și la o nostalgie universală... Trecutul a încetat să fie o sancțiune pentru puterea sau privilegiul moștenit. Dar fiind o concentrare a identității personale și naționale și un bastion împotriva schimbării masive și primejdioase, el rămâne o forță mai puternică decât oricând în ce privește problemele umane”.⁴

Pășind îndărăt în căutarea caracteristicilor climei și vremii din secolele trecute pe teritoriul României, obținute din diferite izvoare de informare, este greu să selectăm datele strict legate de elementele climei, fără a lua în seamă aspectele vieții în general, atât efectele, cât și consecințele acestor caracteristici. Atunci nu

⁴ David Loventhal D. (2002), *Trecutul e o țară străină*, Editura Curtea Veche.

numai că intrăm într-o țară străină și practic necunoscută, dar trezim și niște monștri uitați, stăpâni ai acelor vremuri depărtate (dar și ai vremurilor prezente): războaie, invazii ale vecinilor poftitori de pământuri noi și bogate, asasinate, calamități naturale (ierni grele, secete, inundații, cutremure, invazii de lăcuste) sau înlesnite de acești musafiri nepoftiți, urmate de foamete, boli, epidemii, emigrări, morți în rândul vârstnicilor sau mai ales al tinerilor și copiilor, distrugeri ale valorilor naționale nu numai de către străini, ci și de „ai noștri” (de exemplu Mănăstirea Văcărești și nu numai...).

Biserica Mănăstirii Văcărești

Mănăstirea Văcărești, construită de Nicolae Mavrocordat, pe dealul Văcărești, între 1716 și 1722, în apropierea Dâmboviței, în stil brâncovenesc, cu 2500 m² de frescă, cu paraclis, chilii și alte clădiri, școală, tiparniță, bibliotecă, una dintre cele mai valoroase din Europa acelei vremi, transformată în închisoare în vremea revoluției de la 1848 și demolată de Nicolae Ceaușescu în decembrie 1986 (<http://www.parohiamartisor.ro/vacaresti.html>). Astăzi „o deltă urbană” în curs de transformare în Parc „Natural”.

E o lume a unui trecut uneori glorios, dar mai ales tragic și dureros care și-a pus amprenta pe locuitori, pe viața lor dar, poate, și pe comportamentul și destinul lor. Poate că acolo, în acel trecut neguros, va găsi cel ce-și pune întrebări asupra poporului nostru, explicația asupra calităților și defectelor și mai ales a decepțiilor legate de el. „Trecutul e în mine și eu sunt în trecut/ Precum trăiește cerul în marea ce-l respiră”, spune Eminescu în fragmentul de dramă istorică *Mira*.

Desigur, vor fi și unii care vor zice că toate popoarele au avut un trecut zbuciumat, că și alții au trecut prin ceea ce a trecut poporul nostru. Și probabil că au dreptate. În ceea ce ne privește, unele din sentimentele contradictorii pe care ni le stârnește meditația asupra caracterului și destinului poporului român se află, cred, în încercarea de a găsi cauza pentru care, cu toate calitățile pe care credem sau suntem convingși că le avem, nu am reușit să ocupăm în lume locul ce considerăm că ni se cuvine.

Marin Preda pune în gura unui personaj al său un gând pe care mulți români l-au avut poate, când s-au simțit umiliți că sunt atât de neînsemnați în fața popoarelor care hotărâsc istoria omenirii: *Aș vrea și eu să intrăm în conștiința altor popoare ca învingători și în cărțile lor de istorie copiii să citească: Și în anul cutare țara noastră fu invadată de cotropitorii români care o ținură sub puterea lor o mie de ani. Pe urmă să citească istoria eliberării lor de sub jugul românilor, eliberare pe care s-o sărbătorească pe urmă în fiecare an, să fie sărbătoarea lor națională, în care nu se lucrează și au loc manifestații populare...*⁵

Dar, mai impresionantă este declarația lui Emil Cioran: *Iubesc istoria României cu o ură grea și mai departe: Nu vă arde uneori ca o otravă toată seria umilințelor îndurate și nu troznesc în voi toate*

⁵ Marin Preda (1975), *Delirul*, Editura Cartea Românească.

Cuprinsul

1.	Ce căutăm de fapt?.....	7
2.	Izvoare de informare asupra trecutului climatic	18
	<i>Clima în trecutul geologic</i>	20
	<i>Clima în trecutul istoric</i>	23
3.	De ce s-a schimbat clima pe Pământ de-a lungul timpului?.....	31
4.	Circulația atmosferică pe teritoriul Europei și timpul pe care îl determină în România	38
5.	Primele informații climatice de pe teritoriul actual al României înainte de Hristos.....	42
	<i>Unele date despre începuturile istorice din spațiul carpato-dunubiano-pontic</i>	43
	<i>Informații climatice din vremuri îndepărtate pe teritoriul Europei</i>	47
	<i>Și puține informații climatice din aceeași perioadă de pe teritoriul României de azi</i>	48
6.	Informații sumare asupra evenimentelor climatice în primul mileniu al erei noastre	51
	<i>Date despre clima din primele cinci secole după Hristos ...</i>	52
	<i>Evenimente climatice posibile în spațiul carpato- danubiano-pontic în secolele I-V, după izvoare occidentale</i>	57
7.	Secolele I-V în spațiul carpato-danubiano-pontic.....	58

8.	Clima în ultimele cinci secole ale primului mileniu în Europa.....	69
9.	Climatul în secolele VI-X pe teritoriul din jurul Carpaților	83
10.	Prima jumătate a celui de-al doilea mileniu al erei noastre în Europa. Micul optim climatic și începutul miciei ere glaciare.....	87
11.	Ce informații avem (deocamdată) despre evenimentele climatice de pe teritoriul actual al României din primele secole ale mileniului II.....	118
12.	Secolul XVI. Instalarea deplină a miciei ere glaciare	135
	<i>Clima în Europa</i>	136
	<i>Clima în secolul XVI pe teritoriul României de azi</i>	146
13.	Secolul XVII. Apogeul miciei ere glaciare. Minimul lui Maunder.....	165
	<i>Evoluția informațiilor și cercetărilor climei în Europa</i>	165
	<i>Clima pe teritoriul țărilor române</i>	178
14.	Secolul XVIII. Mica eră glaciară continuă	208
	<i>Clima în Europa</i>	208
	<i>Clima în țările române. Primele observații meteorologice</i>	222
15.	Secolul XIX. Sfârșitul miciei ere glaciare, începutul încălzirii climei	248
	<i>Informații asupra climei din afara țărilor române</i>	249
	<i>Clima în spațiul carpato-danubiano-pontic. Constituirea rețelei de stații meteorologice</i>	259
16.	Secolul XX. Încălzire globală?	291
	<i>Informații asupra climei din afara României</i>	293
	<i>Observații și cercetări climatice în România</i>	297

17. Secolul XXI. Clima încotro?	329
<i>Informații climatice în primul deceniu în Europa</i>	330
<i>Și în România</i>	332
18. În căutarea timpului viitor.....	347
Bibliografie	353